

ХРАНИТЕЛНИ НАВИЦИ НА ДЕЦА С НАДНОРМЕНО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Ваня Павлова, Руска Паскалева

Медицински факултет, Тракийски университет – Стара Загора

EATING HABITS OF PRESCHOOL-AGE CHILDREN WITH OVERWEIGHT AND OBESITY

Vanya Pavlova, Ruska Paskaleva

Faculty of Medicine, Trakia University Stara Zagora, Bulgaria

РЕЗЮМЕ

Хиперкалорийното хранене се определя като основен фактор за наднормено тегло и затлъстяване в детска възраст. Съществено внимание се отделя на хранителното поведение на децата още от предучилищна възраст, определена като ключов период за развитието както на правилни двигателни, така и на хранителни умения и навици.

Целта на настоящето проучване е да се анализира честотата на консумация на определени храни - рискови и нерискови, за увеличаване на телесната маса на деца в предучилищна възраст.

Материал и методи: Обект на изследване са 104 деца на 5 и 6-годишна възраст от 25 детски градини на територията на община Стара Загора, участващи в проучване по проект на Медицинския факултет. За изследване на честотата на консумиране на определени храни е използван анкетен метод.

Резултати и обсъждане: Резултатите показват, че всеки ден се консумира прясно мляко от 16.5% от децата, кисело мляко при 36,7% и сирене при 22%. Месо се употребява 2–4 дена/седмица (д/с) от 34,9%. Рибата се консумира 1 д/с от 45,9%. Забелязва се висок процент в ежедневната консумацията на пресни плодове (61,5%), зеленчуци (37,6%), бял хляб (44%) и нисък - на пълнозърнест хляб (10,1%). Голям процент от децата (89,9%) приемат безалкохолни напитки по-малко от 1 път/месечно. Но сравнително често 2–4 д/с се използват бутилирани, опаковани и натурални сокове (21,1%), шоколадови десертчета (39,4%), млечни десерти като сладолед, пудинг и др. (15,6%). Пържени картофи се консумират 1 д/с от 27,5%.

ABSTRACT

Hypercaloric nutrition is identified as a major factor in childhood overweight and obesity. Substantial attention is paid to children's eating behavior from preschool age, defined as a key period for the development of both proper motor and eating skills and habits.

The purpose of the present study is to analyze the frequency of consumption of certain foods, both risky and non-risky, for increasing the body mass of preschool children.

Materials and methods: The objects of research are 104 children aged 5 and 6, who were attending 25 kindergartens within the Stara Zagora municipality as part of a research project conducted by the Faculty of Medicine. A survey method was used to study the frequency of consumption of certain foods.

Results and discussion: The results indicate that 16.5% of children consume fresh milk on a daily basis, while 36.7% have yogurt regularly and 22% consume cheese. Regarding meat, 34.9% of children consume it 2-4 days per week. Fish is consumed once a week by 45.9% of children. A significant proportion of children consume fresh fruit daily (61.5%), along with vegetables (37.6%), white bread (44%), and low-fat whole grain bread (10.1%). Notably, a majority of children (89.9%) consume soft drinks less than once a month. However, bottled, packaged, and freshly-squeezed juices are consumed relatively often (2-4 days per week) by 21.1% of the children, while chocolate desserts are consumed by 39.4% and dairy desserts such as ice cream and pudding by 15.6%. French fries are consumed once per week by 27.5% of the children.

Conclusion: The findings indicate a positive trend in the regular consumption of essential food groups, including milk and milk products, meat and fish, fruits, and vegetables. However, it is concerning to note that

Изводи и заключение: *Наблюдава се благоприятна тенденция за сравнително честа консумацията на основни групи храни като мляко и млечните продукти, месо и риба, плодове и зеленчуци. Но и не малка честота на консумацията на така наречените вредни храни в предучилищна възраст.*

Ключови думи: *хранене, хранителни навици, предучилищна възраст, детско затлъстяване*

ВЪВЕДЕНИЕ

Затлъстяването в детска възраст се определя като проблем с изключително голямо медико-социално значение особено през последните години. Не само заради нарастващата честота на увеличеното детско тегло в световен мащаб, но и поради това, че то се свързва със значителни психосоциални и здравни проблеми и при възрастните (7,8,10). Затлъстяването в детска възраст в значителна степен определя по-високия риск от затлъстяване и преждевременна смъртност в зряла възраст. Затлъстяването при децата се свързва с редица усложнения като затруднения в дишането, увеличен риск от получаване на фрактури, високо кръвно налягане, сърдечносъдови заболявания, инсулинова резистентност и психологически нарушения (9).

По данни на СЗО през 2016 г. около 41 милиона деца на възраст под 5 години са с наднормено тегло или затлъстяване, а за възрастта между 5 и 19 години те са над 340 милиона (9). Проблемът за наднорменото тегло в детска възраст е не по-малко актуален и в нашата страна. Проучвания на СЗО в Европа за периода 2007–2010 г. посочват, че България се намира на пето място по наднормено тегло при децата до 5-годишна възраст (12). По данни на Българското ендокринологично дружество в детско-юношеската възраст 40% от българските деца (21,9% от момчетата и 17,7% от момичетата между 5 и 17 години) са с наднормено тегло или затлъстяване (11). Проведено национално представително проучване при ученици на възраст 6–19 г. за периода 2010–2011 г. отбелязва 30,2% наднормено тегло и 12,7% затлъстяване при изследваните ученици (3,4).

Според СЗО основната причина за наднормено тегло и затлъстяване е енергийният дисбаланс между приетите и изразходваните калории. В световен мащаб те се изразяват като повишен прием на енергийно плътни храни с високо съдържание на мазнини и увеличаване на физическото бездействие поради все по-заседна-

there is still a significant frequency of consumption of „junk food“ among preschool-aged children.

Keywords: *nutrition, eating habits, preschool age, childhood obesity*

лия начин на живот, променящите се начини на придвижване и нарастващата урбанизация (9). За увеличената телесна маса значение имат многобройни етиологични фактори, които могат да действат самостоятелно и/или в комбинация и да предизвикат затлъстяване (1). Първостепенно значение в етиологията на проблема се отделя на хиперкалорийното хранене.

Според проучване на НЦОЗА през 2014 г., изследващо хранителния статус на деца за възрастта от 1 до 19 години, храненето на децата се характеризира с прием на енергия, който не съответства на референтните стойности за енергиен внос при умерена физическа активност - по-висок при по-малките деца и по-нисък при над 10-годишна възраст. Изследването отчита висока консумация на хляб и тестени изделия, ниска консумация на хляб при деца над 3-годишна възраст, недостатъчен прием на мляко, риба, яйца. Установяват се също така и благоприятни тенденции за консумиране на постно месо и намален прием на безалкохолни газирани напитки (2). Според М. Русинова и А. Йорданова (2016) наднорменото тегло в детско-юношеската възраст се дължи не само на консумацията на храни с висока енергийна стойност, но и на факта, че тези храни са технологично обработени. Тези храни са с високо съдържание на т. нар. Е-та, консерванти, оцветители, емулгатори, подобрители и т. н., с които детският организъм не може да се справи поради несъвършените си адаптационни механизми. Също така многообразието от нездравословни храни и храни с подобрени органолептични качества като вкус и мирис предизвикват пристрастяване и по-честата им употреба. Авторите посочват и фактори като недостатъчното дъвчене, намалената консумация на вода, липсата на ритъм в храненето като причини, улесняващи затлъстяването при децата, освен обилното и нездравословно хранене (6). Като допълнителна причина за увеличаване на хранителен внос при децата М. Дамянова и колектив

(1990) посочват хиперфагията, а също прехранването от страна на родителите. Според авторите последното от своя страна може да доведе до пренагласа на апетита към употреба на по-голямо количество храна, отколкото е необходимо за съответната възраст (1). Съществено значение за повишаване на детското тегло се отдава и на неспазване на часовете за хранене.

Според последни проучвания важен фактор, допринасящ за повишаване на телесното тегло в детска възраст, са реклами на редица атрактивни висококалорични хранителни продукти, безалкохолни напитки, продукти за бързо хранене и подобни. Според изследване на Л. Рангелова и сътр. (2015) около 50% от децата проявяват предпочитание към нездравословните хранителни продукти рекламирани по телевизията (5).

ЦЕЛТА на настоящето проучване е да се анализира честотата на консумация на определени храни - рискови и нерискови, за увеличаване на телесната маса на деца в предучилищна възраст.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Контингент на изследването са деца на 5 и 6-годишна възраст в 25 детски градини на територията на община Стара Загора. Беше проведено проучване на нивото на двигателна активност и степента на наднормена телесна маса на деца родени в периода 2011–2012 г. по проект на Медицинския факултет при Тракийския университет - „Превенция и ранна диагностика на гръбначните изкривявания в детските градини - иновативен елемент в практическото обучение на студентите от специалност „Медицинска рехабилитация и ерготерапия“. Изследването беше проведено от преподаватели и студенти на Тракийския университет от специалност „Медицинска рехабилитация и ерготерапия“ със съдействие на община Стара Загора. На децата бяха прило-

жени неинвазивни методи на изследвания и измервания, а именно - оглед на стойката на детето, антропометрични измервания - ръст, тегло, обиколки, калипеметрия, диагностика на стъпалото. Предварително беше изискано информирано съгласие от страна на родителите, като те бяха запознати с методиката и очакваните резултати от изследването. Участието на децата и родителите беше напълно доброволно, като им беше предоставена възможност да се оттеглят от проучването по всяко време. За изследване на хранителните навици в предучилищна възраст беше приложен анкетен метод. Използвана бе частично стандартизирана анкета по специално разработен въпросник, която бе предоставена на родители на деца с наднормено тегло и затлъстяване. В проведеното анонимно анкетно проучване участваха 109 родители, които трябваше да отбележат предпочитанията на децата си от предложените хранителни продукти и честотата на тяхната консумация.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Контингент на изследване са 2029 деца от 25 градини на територията на община Стара Загора (по списъчен състав). Извършена бе диагностика за нарушена стойка и наднормено тегло на 1483 деца (73%), присъствали в дните на изследването. От всички изследвани (n=1483) с тегло над установените норми са 6,7% от децата на 6 г. и 5,5% от 5-годишните. От тях 181 деца (12,14% с 95% CI (10.48; 13.80) бяха класифицирани като такива с тегло над нормата за съответната възраст и пол.

За целите на нашето проучване беше подбрана представителна извадка от 104 деца, отговарящи на критериите за включване в изследването. В избраната от нас извадка се установи по-голям брой момичета (n=61) отколкото момчета (n=43), участващи в изследването. В изследваната група се установи, че 22 от изследваните (21,2%) са

Табл. 1. Групи ИТМ на децата според възрастта

Групи ИТМ на детето		Възраст		Общо
		5г.	6 г.	
нормално тегло	брой	8	14	22
	% по възраст	16,3%	25,5%	21,2%
наднормено тегло	брой	9	11	20
	% по възраст	18,4%	20,0%	19,2%
затлъстяване	брой	32	30	62
	% по възраст	65,3%	54,5%	59,6%
Общо	брой	49	55	104
	% по възраст	100,0%	100,0%	100,0%

Табл. 2. Честота на консумация на млечни продукти

	Мляко	Шоколадово мляко	Кисело мляко	Плодово кисело мляко	Сирене
1 път в месеца	17,4%	60,6%	8,3%	50,5%	5,5%
1-3 дена в месеца	11,0%	16,5%	6,4%	18,3%	4,6%
1 ден в седм.	13,8%	14,7%	6,4%	11,9%	11,0%
2-4 дена в седм.	28,4%	5,5%	27,5%	9,2%	43,1%
5-6 дена в седм.	12,8%	,9%	14,7%	5,5%	13,8%
всеки ден	16,5%	1,8%	36,7%	4,6%	22,0%

с нормално тегло, 20 деца (19,2%) са с наднормено тегло и 62 (59,6%) със затлъстяване. При децата на 5-годишна възраст с ИТМ над нормата са 18,4%, а 65,3% от децата са със затлъстяване. При 6-годишните делът на децата с наднормено тегло е 20%, а със затлъстяване - 54,5% (табл.1).

Забелязва се увеличаване на честотата на децата с наднормено тегло с възрастта - от 18,4% при 5-годишните се повишава на 20% на 6-годишна възраст. В групата на децата със затлъстяване се забелязва обратна тенденция - от 65,3% при 5-годишните процентът намалява на 54,5% при 6-годишните деца. В изследваната група не се установяват статически значими различия по възраст ($P>0.05$).

Изследвахме честотата на консумация на основни групи храни като мляко и млечни продукти, месо и риба, плодове и зеленчуци, хляб, тестени и зърнени храни, както и безалкохолни напитки, сладкиши и други.

В групата на млякото и млечните продукти се установява, че обикновено мляко се консумира 2-4 дена в седмицата от 28,4% и по-малко от 1 път в месеца от 17,4%. Забелязва се не висок прием на шоколадово или подсладено мляко по-малко от 1 път в месеца при 60,6% и също не висок процент 16,5%, които го консумират 1-3 дена в месеца. Неподсладено кисело мляко се приема всеки ден от 36,7% от децата, 27,5% - 2-4 дена в седмицата и едва 8,3% го консумират по-малко от 1 път в месеца. Плодово кисело мляко или подсладено обаче приемат 1 ден в седмицата 11,9% и по-малко от 1 път в месеца - 50,5%. Налице е сравнително честа употреба на сирене. Голям процент от децата го консумират всеки ден - 22%, висок е и процентът на тези, които го употребяват 2-4 дена в седмицата - 43,1%, и по-често 5-6 дена в седмицата - 13,8% (табл. 2).

На табл. 3 сме представили честотата в консумацията от втората група храни - месо, риба, яйца. Месо се приема от 34,9% 2-4 дена в седмицата и не малка част - 14,7%, всеки ден. Сравнително висок процент от децата приемат риба

Табл. 3. Честота на консумация на месо и риба

	Риба	Месо
1 път в месеца	22,0%	10,1%
1-3 дена в месеца	24,8%	4,6%
1 ден в седм.	45,9%	9,2%
2-4 дена в седм.	7,3%	34,9%
5-6 дена в седм.	0%	26,6%
всеки ден	0	14,7%

1 ден в седмицата - 45,9%, но също така се забелязва и не малък дял, чийто прием е по-малко от 1 път в месеца - 22%, или 1-3 дена в месеца при 24,8%.

В групата на плодовете и зеленчуците се забелязва висок процент в консумацията на пресни плодове - 61,5% от децата ги консумират всеки ден и 14,7% - 2-4 дена в седмицата. По-малко от 1 път в месеца консумират 4,6% от изследваните. Забелязва се висок процент на децата, които приемат сушени плодове по-малко от 1 път в месеца - 75,2%. При приема на консервирани плодове се наблюдават аналогични резултати - по-малко от 1 път в месеца при 60,6% от децата. Наблюдава се висок процент от децата, които консумират пресни зеленчуци всеки ден - 37,6%, както и до 5-6 дена в седмицата - 21,1%. Сготвените зеленчуци също се приемат доста често - 2-4 дена в седмицата при 30,3% от децата (табл. 4).

На табл. 5 сме представили честотата на консумация на хляб, тестени продукти и зърнени култури. Забелязва се висока консумация на бял хляб - 44% от изследваните го консумират всеки ден и 18,3% от тях 2-4 дена в седмицата. Налице е намалена консумация на кафяв или пълнозърнест хляб и други хлебни изделия - по-малко от 1 път в месеца при 34,9% от децата и 2-4 дена в седмицата при 21,1%. При варивата се забелязва по-добра тенденция. Картофи, които са варени или печени, се консумират 2-4 дена в седмицата от 38,5% от изследваните. Ориз се консумира често - 1 ден в седмицата при 47,7%, както и бобо-

Табл. 4. Честота на консумация на плодове и зеленчуци

	Пресни плодове	Сушени плодове	Консервирани плодове	Сурови зеленчуци	Сготвени зеленчуци
1 път в месеца	4,6%	75,2%	60,6%	13,8%	10,1%
1-3 дена в месеца	1,8%	15,6%	19,3%	1,8%	6,4%
1 ден в седм.	3,7%	4,6%	11,9%	7,3%	5,5%
2-4 дена в седм.	14,7%	2,8%	6,4%	18,3%	30,3%
5-6 дена в седм.	13,8%	,9%	0,0%	21,1%	21,1%
всеки ден	61,5%	,9%	1,8%	37,6%	26,6%

вите храни - 1 ден в седмицата от 46,8% от децата. Пастата като спагети, макарони, лазаня също е предпочитана храна за 43,1% 1 ден в седмицата.

Изследвахме също така честота на прием на различни видове напитки, сокове и други в предучилищна възраст. Забелязва се благоприятна тенденция за намаляване на честотата на прием на безалкохолни напитки (Coca Cola, Pepsi, Fanta, Sprite, Nestea) - 89,9% от децата ги консумират по-малко от 1 път в месеца. Бутилирани, опаковани и натурални сокове обаче се приемат по-често - 21,1% ги приемат 2-4 дена в седмицата, а 14,7% - всеки ден. Налице е честа консумация на билкови или плодове чайове - 2-4 дена в седмицата - 22,9% от децата, всеки ден - 12,8%, и 1 ден в седмицата - 14,7%. Налице е благоприятна тенденция в консумацията на прясно изцедени сокове при 21,1%, които ги приемат 2-4 дена в седмицата, но също така се забелязва и голям процент от деца, които пият фреш по-малко от 1 път в месеца - 27,5%. Ниска консумация е налице

и на смути - по-малко от 1 път в месеца при 81,7% от децата (табл. 6).

Изследвахме също така и приема на сладкиши, кроасани, крекери и други високо калорийни храни. Забелязва се висока консумация на шоколадови десертчета при децата - 39,4% от тях ги консумират 2-4 дена в седмицата и 20,2% 1 ден в седмицата. Млечни десерти като сладолед, пудинг и др. се консумират 2-4 дена в седмицата от 15,6% и 1 ден в седмицата от 22%. Висок е и делът на децата, които ги приемат по-малко от 1 път в месеца - 33,9%. Сладкиши и кроасани се приемат по-малко от 1 път в месеца при 28,4% от децата и 1 ден в седмицата при 20,2%. Солени snackове се консумират също по-малко от 1 път в месеца - 33,9%, и 1 ден в седмицата - 19,3%. Пържени картофи се консумират 1 ден в седмицата от 27,5% и 1-3 дена в месеца от 43,1% от децата. Домашно приготвени конфитюр и мармалад също се консумират рядко - по-малко от 1 път в месеца при 52,3% от изследваните лица (табл. 7).

Табл. 5. Честота на хляб и зърнени

	Бял хляб	Кафяв хляб	Зърнени	Бобови	Ориз	Паста	Картофи - варени, печени
1 път в месеца	15,6%	34,9%	41,3%	9,2%	12,8%	16,5%	11,9%
1-3 дена в месеца	5,5%	11,9%	25,7%	19,3%	15,6%	33,0%	12,8%
1 ден в седм.	3,7%	13,8%	20,2%	46,8%	47,7%	43,1%	30,3%
2-4 дена в седм.	18,3%	21,1%	12,8%	21,1%	20,2%	6,4%	38,5%
5-6 дена в седм.	12,8%	8,3%	0,0%	2,8%	3,7%	,9%	4,6%
всеки ден	44,0%	10,1%	0,0%	,9%	0,0%	0,0%	1,8%

Табл. 6. Честота на прием на различни видове напитки

	Безалкохолни	Бутилирани сокове	Фреш	Чай	Смути
1 път в месеца	89,9%	20,2%	27,5%	21,1%	81,7%
1-3 дена в месеца	5,5%	24,8%	20,2%	18,3%	9,2%
1 ден в седм.	1,8%	9,2%	17,4%	14,7%	2,8%
2-4 дена в седм.	1,8%	21,1%	21,1%	22,9%	2,8%
5-6 дена в седм.	,9%	10,1%	7,3%	10,1%	1,8%
всеки ден	0,0%	14,7%	6,4%	12,8%	1,8%

Табл. 7. Честота на прием на десерти и др.

	Шоколадови десерти	Млечни десерти	Кроасани	Солени snackове	Пържени картофи	Конфитюр
1 път в месеца	16,5%	33,9%	28,4%	33,9%	20,2%	52,3%
1-3 дена в месеца	11,9%	24,8%	31,2%	22,0%	43,1%	28,4%
1 ден в седм.	20,2%	22,0%	20,2%	19,3%	27,5%	12,8%
2-4 дена в седм.	39,4%	15,6%	15,6%	16,5%	7,3%	4,6%
5-6 дена в седм.	4,6%	,9%	2,8%	7,3%	,9%	,9%
всеки ден	7,3%	2,8%	1,8%	,9%	,9%	,9%

ИЗВОДИ

Резултатите от извършено проучване показват, че с наднормено тегло и затлъстяване са 12,14% с 95% CI (10.48; 13.80) от децата в предучилищна възраст (5–6-годишни) в община Стара Загора. В изследваната група се наблюдава увеличаваща се честота на наднормено тегло и намаляваща честота на затлъстяване с възрастта 5–6 години, без да се установяват статически значими различия. При изследваните се наблюдава благоприятна тенденция за сравнително честа консумацията на основни групи храни като мляко и млечните продукти, месо и риба, плодове и зеленчуци. Но и не малка честота на консумация на така наречените вредни храни в предучилищна възраст.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дамянова, М., Михайлова, Е., Мумджиев, Н., Станимирова, Н., Константинова, М. Затлъстяване в детската възраст. Под ред. на М. Дамянова. (1990), С., Мед. и физк., 166 с.
2. Дулева, В., Рангелова, Л., Петрова, С., Димитров, П. Хранителен статус на деца от 1 до 5-годишна възраст, оценен чрез стандарти за растеж на деца, СЗО, 2006 г. Българско списание за обществено здраве, Том 2, кн. 2. Официално издание на националния център по обществено здраве и анализи. Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести 2014–2020, стр. 8–9.
3. Петрова, С., Дулева, В., Рангелова, Л. Мониторинг на хранителния статус на населението в България. Разпространение и тенденции на затлъстяването и поднорменото тегло. Наука Диететика 2012; 2:18-29.
4. Петрова, Г., Петрова, Ч., Господинов, Д. Затлъстяването - от древността до наши дни. Списание Българска наука и медицина, бр. 5.
5. Рангелова, Л., Дулева, В., Петрова, С., Димитров, П. Национално проучване на факторите на риска за здравето сред населението в Р България - 2014 г., разпространение на факторите на риска за здравето сред население на 1–6 и 7–9 години,

Ред. Д. Божилова. Българско списание за обществено здраве, Том 8, кн. 4, София 2016, стрл 7–26.

6. Русинова, М., Йорданова, А. Хранене в детска възраст. Съвременни аспекти. Списание MEDINFO, Брой 8, 2016.
7. Янчева, С. Кинезитерапия в педиатрията. Бюлид Инс, София, 2013, стр 184.
8. Barreira TV, AE Staiano, DM Harrington et al: Anthropometric correlates of total body fat, abdominal adiposity, and cardiovascular disease risk factors in a biracial sample of men and women. Doi:10.1016/j.mayocp.2011.12.017.
9. WHO. Obesity and overweight. (2021). Retrieved from <http://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>
10. World Health Organization. Report of the commission on ending childhood obesity. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data ISBN 978 92 4 151006 6; 2016.
11. <http://prakticheska-pediatria.net/40% от българските деца са с наднормено тегло или затлъстяване.18.05.2015>
12. <http://prakticheska-pediatria.net/България е пета в Европа по затлъстяване сред децата. • 07.05.2015>

Адрес за кореспонденция:

Ваня Павлова
 Медицински факултет
 ул. „Армейска“ 11
 Стара Загора, 6000
 e-mail: vanya.pavlova@trakia-uni.bg